

UNIVERSITY OF BELGRADE - FACULTY OF SPECIAL
EDUCATION AND REHABILITATION

THE EUROPEAN ASSOCIATION ON EARLY
CHILDHOOD INTERVENTION

EUROPEAN ASSOCIATION OF SERVICE PROVIDERS
FOR PERSONS WITH DISABILITIES

Eurlyaid Conference 2017

**Early Childhood Intervention:
For meeting sustainable
development goals of the
new millennium**

PROCEEDINGS

*Belgrade, Serbia
October, 6 - 8th 2017*

UNIVERSITY OF BELGRADE – FACULTY OF SPECIAL
EDUCATION AND REHABILITATION

THE EUROPEAN ASSOCIATION ON EARLY CHILDHOOD
INTERVENTION

EUROPEAN ASSOCIATION OF SERVICE PROVIDERS FOR
PERSONS WITH DISABILITIES

Eurlyaid Conference 2017

Early Childhood Intervention:
For meeting sustainable
development goals of the
new millennium

PROCEEDINGS

Belgrade, Serbia
October, 6 – 8th 2017

PROCEEDINGS

PUBLISHER / IZDAVAČ

University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia /
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

FOR PUBLISHER / ZA IZDAVAČA

Prof. dr Snežana Nikolić

University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia /
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

EDITORS / UREDNICI

Prof. dr Mirko Filipović

Prof. dr Branislav Brojčin

University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia /
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

REVIEWER / RECENZENTI

Prof. dr Zorica Matejić-Đuričić

University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia /
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

PhD Jean Jacques Detraux

University of Liège, Liège – Department of Psychology: Cognition and Behavior,
Special Education

Jürgen Kühn

University of Applied Sciences, Emden, Germany

PROOFREADING AND CORRECTION / LEKTURA I KOREKTURA

Maja Ivančević-Otanjac

DESIGN AND PROCESSING / DIZAJN I PRIPREMA

Biljana Krsić

Zoran Jovanković

University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia /
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Proceedings will be published in electronic format CD.

Circulation: 200

ISBN 978-86-6203-101-3

Efektivnost samoedukacije roditelja u redukciji eksternalizovanih problema kod dece predškolskog uzrasta¹

Vesna Žunić-Pavlović

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija

Miroslav Pavlović

Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja, Srbija

Nenad Glumbić, Goran Jovanić

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija

Edukacija roditelja smatra se najefektivnijom intervencijom u prevenciji i redukovanju eksternalizovanih problema dece predškolskog uzrasta. Edukacija roditelja obično ima formu treninga koji je zasnovan na teoriji socijalnog učenja i usmeren na promenu ponašanja roditelja kako bi adekvatno reagovali na probleme u ponašanju i podsticali kognitivni, socijalni i emocionalni razvoj deteta. Trening za roditelje može se primenjivati individualno, grupno ili u vidu samoedukacije roditelja putem knjiga, audio i video materijala, interneta i sl. U savremenoj praksi vlada veliko interesovanje za samoedukaciju roditelja, pre svega zbog mogućnosti da se odgovori na potrebe većeg broja porodica uz manje troškove. Glavni cilj ovog rada je sumiranje naučnih saznanja o efektima samoedukacije roditelja na ispoljavanje eksternalizovanih problema kod dece predškolskog uzrasta. Uvid u savremena saznanja o efektivnosti ove intervencije ostvaren je analizom rezultata objavljenih metaanaliza, sistematskih pregleda literature i studija pojedinačnih programa. Rezultati analize sugerišu da se samoedukacijom roditelja mogu značajno redukovati eksternalizovani problemi kod dece predškolskog uzrasta.

Ključne reči: *eksternalizovani problemi, predškolci, trening za roditelje, samoedukacija*

EKSTERNALIZOVANI PROBLEMI U DETINJSTVU I RODITELJSTVO

Rezultati longitudinalnih istraživanja otkrivaju da je učestalost eksternalizovanih problema najveća tokom detinjstva i da postupno opada sa odrastanjem

¹ Rad je proistekao iz projekta „Socijalna participacija osoba sa intelektualnom ometenošću“, br. 179017 (2011–2017), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

(Bongers, Koot, van der Ende & Verhulst, 2003; Stanger, Achenbach & Verhulst, 1997). Uobičajenu razvojnu trajektoriju fizičke agresije karakteriše početak krajem prve godine, maksimalan nivo u drugoj godini i opadanje od treće godine života (Alink et al., 2006; Tremblay et al., 1999). Slične normativne razvojne putanje zapažene su i kod drugih oblika ranih eksternalizovanih problema, kao što su neposlušnost, napadi besa, destruktivnost i sl. (Shaw, Lacourse & Nagin, 2004; Smith, Calkins, Keane, Anastopoulos & Shelton, 2004).

Nalazi ovih studija sugerišu da je ispoljavanje eksternalizovanih problema uobičajeno tokom detinjstva, ali da je u većini slučajeva prolaznog karaktera. Povećanje učestalosti eksternalizovanih problema tokom prvih godina života može biti odraz razvoja osećanja autonomije kod deteta i istraživanja vlastitih kapaciteta, ali i reakcija na opadanje tolerancije roditelja i postavljanje ograničenja u pogledu ponašanja (Campbell, 2002; Gardner & Shaw, 2009). Zahvaljujući razvoju kognitivnih sposobnosti, govora i samoregulacije, većina dece preraste ovu fazu. Međutim, kod 5–10% dece visok nivo eksternalizovanih problema održava se i tokom predškolskog uzrasta (Hill, Degnan, Calkins & Keane, 2006; Shaw et al., 2004).

U konceptualnom okviru za proučavanje kontinuiteta i stabilnosti eksternalizovanih problema dece predškolskog uzrasta roditeljstvo ima centralnu poziciju. Teorijsku osnovu proučavanja povezanosti eksternalizovanih problema deteta i roditeljstva čine generalni teorijski modeli – teorija atačmenta i teorija socijalnog učenja, i iz njih izvedene teorije koje objašnjavaju razvoj eksternalizovanih problema, kao što je koerzivni model razvoja agresivnog ponašanja (videti pregled u Žunić-Pavlović i Pavlović, 2013). Dosadašnja istraživanja potvrđuju da neadekvatno roditeljstvo može doprineti održavanju i povećanju učestalosti i težine eksternalizovanih problema kod dece. Istraživanja stilova roditeljstva, kao specifičnih i ustaljenih obrazaca ponašanja roditelja, konzistentno ukazuju na vezu autoritarnog i permisivnog stila roditeljstva sa eksternalizovanim problemima na predškolskom uzrastu (Casas et al., 2006; Heller, Baker, Henker & Hinshaw, 1996). Dodatno, obimna empirijska literatura svedoči o povezanosti između eksternalizovanih problema predškolaca i različitih dimenzija roditeljstva, kao što su nizak nivo topline, podrške i uključenosti (McFadyen-Ketchum, Bates, Dodge & Pettit, 1996; Smith et al., 2004) i visok nivo hostilnosti i negativne kontrole (Combs-Ronto, Olson, Lunkenheimer & Sameroff, 2009; Rubin, Burgess, Dwyer & Hastings, 2003; Shaw et al., 2004).

Saznanja o posledicama neadekvatnog roditeljstva inspirisala su primenu edukacije roditelja o razvoju i odgajanju deteta u prevenciji i tretmanu eksternalizovanih problema dece predškolskog uzrasta.

TRENING ZA RODITELJE

U prevenciji i tretmanu eksternalizovanih problema dece predškolskog uzrasta obično se primenjuje edukacija roditelja u formi strukturirane, intenzivne i kratkoročne intervencije koja se u literaturi naziva trening za roditelje. Trening za roditelje zasnovan je na teoriji socijalnog učenja i usmeren je na promenu ponašanja roditelja kako bi adekvatno reagovali na probleme u ponašanju i podsticali kognitivni, socijalni i emocionalni razvoj deteta. Sadržaj treninga striktno je definisan i obuhvata nekoliko segmenata sa sledećim redosledom: prvo, obuhvatna procena potencijala i problema deteta i porodice, a posebno situacionih faktora koji doprinose održavanju problematičnog ponašanja deteta; drugo, unapređivanje pozitivnih odnosa između roditelja i deteta; treće, učenje veština kojima se podstiče pozitivno ponašanje deteta (postavljanje pravila i očekivanja, nagrađivanje i sl.); četvrto, unapređivanje veština praćenja i kontrole ponašanja deteta; peto, efektivno reagovanje na problematično ponašanje deteta i dosledna primena odgovarajućih kazni (Gardner & Shaw, 2009; Webster-Stratton & Taylor, 2001). U podučavanju roditelja novim veštinama primenjuju se različite tehnike, kao što su modelovanje, igranje uloga, kratka predavanja, grupne diskusije i dr., dok se za generalizaciju i održavanje naučenih veština koriste pisana uputstva i domaći zadaci. Trening za roditelje može se primenjivati individualno, grupno ili u vidu samoedukacije roditelja putem knjiga, audio i video materijala, interneta i sl.

Rezultati brojnih sistematskih pregleda i metaanaliza govore u prilog delotvornosti treninga za roditelje u prevenciji i redukovanju eksternalizovanih problema dece predškolskog uzrasta (Barlow & Parsons, 2003; Chorpita et al., 2011; Dretzke et al., 2009; Eyberg, Nelson & Boggs, 2008; Furlong et al., 2012; Michelson, Davenport, Dretzke, Barlow & Day, 2013; Piquero, Farrington, Welsh, Tremblay & Jennings, 2008; Serketich & Dumas, 1996; Tully & Hunt, 2016). U većini studija nisu nađene značajne razlike u efektivnosti treninga za roditelje u zavisnosti od karakteristika korisnika i od načina primene (Dretzke et al., 2009; Furlong et al., 2012; Michelson et al., 2013; Piquero et al., 2008). Glavna prepreka u primeni treninga za roditelje je učestalo odustajanje koje se kreće u opsegu od 10–30% (Barlow & Parsons, 2003; Tully & Hunt, 2016). Najčešći razlozi za odustajanje roditelja od treninga su: neodgovarajući raspored sesija, praktični razlozi (radno vreme, prevoz i sl.), preterani zahtevi (redovno pohađanje, domaći zadaci i sl.), nerazumevanje relevantnosti treninga i odnos sa stručnjakom (Reyno & McGrath, 2006; Spoth, Redmond, Hockaday & Shin, 1996).

EFEKTIVNOST SAMOEDUKACIJE RODITELJA

Samoedukacija podrazumeva da intervenciju primenjuju sami korisnici, eventualno uz kratke konsultacije sa stručnjakom (manje od četiri sata), obično putem telefona ili elektronske pošte, u cilju praćenja napredovanja i razmatranja specifičnih problema (Elgar & McGrath, 2003). Samoedukacija roditelja često je

pozicionirana kao segment kontinuiranog sistema prevencije i tretmana ekster-nalizovanih problema i primenjuje se u primarnoj prevenciji i tretmanu lakših problema.

U praksi se primenjuju dva oblika samoedukacije roditelja, biblioterapija i mul-timedijalni programi samopomoći (O'Brien & Daley, 2011). Biblioterapija se od-nosi na upotrebu pisanog materijala, najčešće priručnika koji sadrži informacije o problemu, delotvornim pristupima u rešavanju problema, domaće zadatke, in-strumente za procenu i sl. Na primer, biblioterapija u *Programu pozitivnog ro-diteljstva* traje 10 nedelja i sastoji se iz učenja lekcija o podsticanju pozitivnog razvoja i reagovanju na problematično ponašanje deteta iz knjige i uvežbava-nja primene naučenih veština prema uputstvima iz radne sveske, uz minimal-ne kontakte sa stručnjakom putem telefona (Markie-Dadds & Sanders, 2006). U multimedijalnim programima samopomoći naglasak je na modelovanju ro-diteljskih veština posredstvom video ili audio materijala, televizije ili interne-ta. Najpoznatiji primer je trening za roditelje putem video-traka iz programa *Neverovatne godine* (Webster-Stratton, Kolpacoff & Hollinsworth, 1988). Trening se sastoji iz 10-12 nedeljnih sesija na kojima roditelji, gledajući video-trake sa pre-ko 250 vinjeta roditelja i dece u različitim situacijama, uče veštine interaktivnog igranja, pozitivnog potkrepljivanja, postavljanja ograničenja i reagovanja na pro-blematično ponašanje deteta. Rezultati evaluacije opisanih intervencija svedoče o značajnim pozitivnim promenama u ponašanju deteta i postupanju roditelja (Markie-Dadds & Sanders, 2006; Webster-Stratton et al., 1988).

Studije u kojima su sumirani nalazi većeg broja istraživanja efektivnosti samoe-dukacije roditelja u prevenciji i tretmanu ekster-nalizovanih problema izveštavaju o značajnoj redukciji problema u ponašanju deteta (Montgomery, Bjornstad & Dennis, 2006), kao i negativnog raspoloženja, nivoa stresa i nekonzistentnog i grubog postupanja roditelja prema detetu (O'Brien & Daley, 2011; Tarver, Daley, Lockwood & Sayal, 2014). Međutim, u odnosu na trening za roditelje koji vodi stručnjak, pa čak i intervencije koje uključuju minimalnu dozu kontakta sa struč-njakom, samoedukacija je slabije ocenjena u pogledu efektivnosti, odustajanja od tretmana i zadovoljstva korisnika.

ZAKLJUČAK

U savremenoj praksi vlada veliko interesovanje za samoedukaciju roditelja, pre svega zbog mogućnosti da se odgovori na potrebe većeg broja porodica uz manje troškove. Pored toga, putem samoedukacije mogu se prevazići uobičajena ogra-ničenja u primeni treninga za roditelje, kao što su: učestalo odustajanje, stigma-tizacija roditelja koji pohađaju trening, mali broj stručnjaka iz ove oblasti i duge liste čekanja i dr. Rezultati prezentovani u ovom radu sugerišu da se putem samo-edukacije roditelja mogu ostvariti značajni pozitivni efekti u prevenciji i reduko-vanju ekster-nalizovanih problema kod dece predškolskog uzrasta.

LITERATURA

1. Alink, L. R. A., Mesman, J., van Zeijl, J., Stolk, M. N., Juffer, F., Koot, H. M., ... van IJzendoorn, M. H. (2006). The early childhood aggression curve: Development of physical aggression in 10- to 50-month-old children. *Child Development, 77*, 954-966. doi: 10.1111/j.1467-8624.2006.00912.x
2. Barlow, J., & Parsons, J. (2003). Group-based parent-training programmes for improving emotional and behavioural adjustment in 0-3 year old children. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, Issue 2, Art. No.: CD003680. doi: 10.1002/14651858.CD003680
3. Bongers, I. L., Koot, H. M., van der Ende, J., & Verhulst, F. C. (2003). The normative development of child and adolescent problem behavior. *Journal of Abnormal Psychology, 112*, 179-192. doi: 10.1037/0021-843X.112.2.179
4. Campbell, S. B. (2002). *Behavior problems in preschool children: Clinical and Developmental Issues*. New York: The Guilford Press.
5. Casas, J. F., Weigel, S. M., Crick, N. R., Ostrov, J. M., Woods, K. E., Yeh, E. A. J., & Huddleston-Casas, C. A. (2006). Early parenting and children's relational and physical aggression in the preschool and home contexts. *Applied Developmental Psychology, 27*, 209-227. doi: 10.1016/j.appdev.2006.02.003
6. Chorpita, B. F., Daleiden, E. L., Ebesutani, C., Young, J., Becker, K. D., Nakamura, B. J., ... Starace, N. (2011). Evidence-based treatments for children and adolescents: an updated review of indicators of efficacy and effectiveness. *Clinical Psychology Science and Practice, 18*, 154-172. doi: 10.1111/j.1468-2850.2011.01247.x
7. Combs-Ronto, L. A., Olson, S. L., Lunkenheimer, E. S., & Sameroff, A. J. (2009). Interactions between maternal parenting and children's early disruptive behavior: Bidirectional associations across the transition from preschool to school entry. *Journal of Abnormal Child Psychology, 37*, 1151-1163. doi: 10.1007/s10802-009-9332-2
8. Dretzke, J., Davenport, C., Frew, E., Barlow, J., Stewart-Brown, S., Bayliss, S., ... Hyde, C. (2009). The clinical effectiveness of different parenting programmes for children with conduct problems: A systematic review of randomised control trials. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health, 3*, 1753-2000. doi: 10.1186/1753-2000-3-7
9. Elgar, F. J., & McGrath, P. J. (2003). Self-administered psychosocial treatment for children and families. *Journal of Clinical Psychology, 59*, 321-339. doi: 0.1002/jclp.10132
10. Eyberg, S. M., Nelson, M. M., & Boggs, S. R. (2008). Evidence-based psychosocial treatments for children and adolescents with disruptive behavior. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 37*, 215-237. doi: 10.1080/15374410701820117
11. Furlong, M., McGilloway, S., Bywater, T., Hutchings, J., Smith, S. M., & Donnelly, M. (2012). Behavioural and cognitive-behavioural group-based parenting programmes for early-onset conduct problems in children aged 3 to 12 years.

- Cochrane Database of Systematic Reviews*, Issue 2, Art. No.: CD008225. doi: 10.1002/14651858.CD008225.pub2.
12. Gardner, F., & Shaw, D. S. (2009). Behavioral problems of infancy and preschool children (0-5). In M. Rutter, D. Bishop, D. Pine, S. Scott, J. Stevenson, E. Taylor & A. Thapar (Eds.), *Rutter's child and adolescent psychiatry* (pp. 882-893). Oxford: Blackwell.
 13. Heller, T. L., Baker, B. L., Henker, B., & Hinshaw, S. P. (1996). Externalizing behavior and cognitive functioning from preschool to first grade: Stability and predictors. *Journal of Clinical Child Psychology*, 25, 376-387. doi: 10.1207/s15374424jccp2504_3
 14. Hill, A. L., Degnan, K. A., Calkins, S. D., & Keane, S. P. (2006). Profiles of externalizing behavior problems for boys and girls across preschool: The roles of emotional regulation and inattention. *Developmental Psychology*, 42, 913-928. doi: 10.1037/0012-1649.42.5.913
 15. Markie-Dadds, C., & Sanders, M. R. (2006). Self-directed Triple-P (Positive Parenting Program) for mothers with children at-risk of developing conduct problems. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 34, 259-275. doi: 10.1017/S1352465806002797
 16. McFadyen-Ketchum, S. A., Bates, J. E., Dodge, K. A., & Pettit, G. S. (1996). Patterns of change in early childhood aggressive-disruptive behavior: Gender differences in predictions from early coercive and affectionate mother-child interactions. *Child Development*, 67, 2417-2433. doi: 10.1111/j.1467-8624.1996.tb01865.x
 17. Michelson, D., Davenport, C., Dretzke, J., Barlow, J., & Day, C. (2013). Do evidence-based interventions work when tested in the "real world"? A systematic review and meta-analysis of parent management training for the treatment of child disruptive behavior. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 16, 18-34. doi: 10.1007/s10567-013-0128-0
 18. Montgomery, P., Bjornstad, G. J., & Dennis, J. A. (2006). Media-based behavioural treatments for behavioural problems in children. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, Issue 1, Art. No.: CD002206. doi: 0.1002/14651858.CD002206.pub3.
 19. O'Brien, M., & Daley, D. (2011). Self-help parenting interventions for childhood behaviour disorders: A review of evidence. *Child: Care, Health and Development*, 37, 623-637. doi: 10.1111/j.1365-2214.2011.01231.x
 20. Piquero, A. R., Farrington, D. P., Welsh, B. C., Tremblay, R., & Jennings, W. G. (2008). Effects of an early family/parent training programs on antisocial behavior and delinquency. *Campbell Systematic Reviews*, 11. doi: 10.4073/csr.2008.11
 21. Reyno, S. M., & McGrath, P. J. (2006). Predictors of parent training efficacy for child externalizing behavior problems: A meta-analytic review. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47, 99-111. doi: 10.1111/j.1469-7610.2005.01544.x
 22. Rubin, K. H., Burgess, K. B., Dwyer, K. M., & Hastings, P. D. (2003). Predicting preschoolers' externalizing behaviors from toddler temperament, conflict, and

- maternal negativity. *Developmental Psychology*, 39, 164-176. doi: 10.1037/0012-1649.39.1.164
23. Serketich, W. J., & Dumas, J. E. (1996). The effectiveness of behavioral parent training to *modify antisocial behavior in children: A meta-analysis*. *Behavior Therapy*, 27, 171-186. doi: 10.1016/S0005-7894(96)80013-X
 24. Shaw, D. S., Lacourse, E., & Nagin, D. S. (2004). Developmental trajectories of conduct problems and hyperactivity from ages 2 to 10. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45, 1-12. doi: 10.1111/j.1469-7610.2004.00390.x
 25. Smith, C. L., Calkins, S. D., Keane, S. P., Anastopoulos, A. D., & Shelton, T. L. (2004). Predicting stability and change in toddler behavior problems: Contributions of maternal behavior and child gender. *Developmental Psychology*, 40, 29-42. doi: 10.1037/0012-1649.40.1.29
 26. Spoth, R., Redmond, C., Hockaday, C., & Shin, C. Y. (1996). Barriers to participation in family skills preventive interventions and their evaluations: A replication and extension. *Family Relations*, 45, 247-254. doi: 10.2307/585496
 27. Stanger, C., Achenbach, T. M., & Verhulst, F. C. (1997). Accelerated longitudinal comparisons of aggressive versus delinquent syndromes. *Development and Psychopathology*, 9, 43-58. doi: 10.1017/S0954579497001053
 28. Tarver, J., Daley, D., Lockwood, J., & Sayal, K. (2014). Are self-directed parenting interventions sufficient for externalising behaviour problems in childhood? A systematic review and meta-analysis. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 2014, 1123-1137. doi: 10.1007/s00787-014-0556-5
 29. Tremblay, R. E., Japel, C., Perusse, D., McDuff, P., Boivin, M., Zoccolillo, M., & Montplaisir, J. (1999). The search for the age of 'onset' of physical aggression: Rousseau and Bandura revisited. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 9, 8-23. doi: 10.1002/cbm.288
 30. Tully, L. A., & Hunt, C. (2016). Brief parenting interventions for children at risk of externalizing behavior problems: A systematic review. *Journal of Child and Family Studies*, 25, 705-719. doi: 10.1007/s10826-015-0284-6
 31. Webster-Stratton, C., & Taylor, T. (2001). Nipping early risk factors in the bud: Preventing substance abuse, delinquency, and violence in adolescence through interventions targeted at young children (0-8 years). *Prevention Sciences*, 2, 165-192. doi: 10.1016/j.chc.2009.03.002
 32. Webster-Stratton, C., Kolpacoff, M., & Hollinsworth, T. (1988). Self-administered videotape therapy for families with two cost-effective treatments and a control group. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 56, 558-566. doi: 10.1037/0022-006X.56.4.558
 33. Žunić-Pavlović, V., i Pavlović, M. (2013). Tretman poremećaja ponašanja u detinjstvu i adolescenciji. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.

EFFECTIVENESS OF SELF-EDUCATION OF PARENTS IN REDUCING EXTERNALIZING PROBLEMS IN PRESCHOOL CHILDREN

Vesna Žunić-Pavlović*, Miroslav Pavlović**, Nenad Glumbić*, Goran Jovanić*

*University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia

**Institute for Improvement of Education, Serbia

Research subject: The results of longitudinal studies reveal that the normative developmental trajectory of externalizing problems is characterized by gradual decline after the second year of life. However, in 5–10% of children a high level of externalizing problems is maintained during the preschool age. In the conceptual framework for studying the continuity and stability of externalizing problems in childhood parenting has a central position. Previous research confirmed that inadequate parenting can contribute to maintaining and increasing the frequency and severity of externalizing problems in children. Accordingly, most of the authors stand parent education as the most effective intervention in the prevention and reduction of externalizing problems in preschoolers.

Method: The main aim of this paper is to summarize the scientific knowledge on the effects of parental self-education on externalizing problems in preschool children. Insight into the current knowledge of the effectiveness of this intervention was achieved by analyzing the results of the published meta-analyses, systematic literature reviews and studies of single programs.

Results: Results of the analysis suggest that self-education of parents can significantly reduce externalizing problems in preschoolers.

Conclusion: Education of parents usually takes the form of training that is based on social learning theory and focuses on changing the behavior of parents to provide adequate responses to behavioral problems and encourage cognitive, social and emotional development of the child. Parent training can be applied individually, in groups or in the form of self-education of parents through books, audio and video materials, Internet etc. There is great interest in contemporary practice for parental self-education primarily because of the opportunity to meet the needs of more families at a lower cost. In addition, common limitations in parent training, such as a small number of experts in this field and long waiting list, high dropout rates of parents due to the requests to regularly attend sessions etc., could be overcome by self-education.

Key words: externalizing problems, preschoolers, parent training, self-education